

ข่าวประชาสัมพันธ์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๑๑๔ สุขุมวิท ๒๓ แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพฯ ๑๐๑๑๐ โทรศัพท์ ๐-๒๖๔๕-๕๐๐๐
ภายใน ๑-๕๖๖๖ โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๒๒๕๕-๖๑๓๒

ข่าวจากหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับประจำวันที ๒๔ เดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๘ หน้า ๑ มูลค่าข่าว ๑,๕๑๑,๐๑๑.-

ศูนย์สารสนเทศและการประชาสัมพันธ์ ได้จัดระบบข่าวสิ่งพิมพ์ สนใจดูที่ <http://news.swu.ac.th/newsclips/>

หม้อ หอม

ย้อมให้อินเตอร์

ผ้าฝ้ายทอมือสีน้ำเงินคราม
สินค้าแบบบ้าน ๆ นี่เป็นตัวช่วย
ของการก้าวข้ามขีดจำกัดของหัตถกรรมพื้นเมือง
สู่ผลิตภัณฑ์คุณภาพในระดับสากล

ผู้ชม: ขุติมา ชื่นเจริญ

พ้าฝ้ายสีขาวสะอาดถูกนำมาขยี้ในหม้อ
หมักหอมครั้งแล้วครั้งเล่าจนได้สีน้ำเงิน
ครามตามเคล็ดที่ต้องการ... กรรมวิธีแบบ
ดั้งเดิมเช่นนี้ไม่ได้ทำกันโดยทั่วไป แต่ถือเป็นภูมิปัญญาที่
ได้รับการอนุรักษ์ไว้ ณ ตำบลทุ่งไ้ง จังหวัดแพร่ ที่ซึ่งผ้า
หม้อหอมถือกำเนิดขึ้นเมื่อกว่า 200 ปีมาแล้ว พร้อมกับ
การเข้ามาของชาวไทยพวนเมื่อประมาณปี พ.ศ.2340-2350
และแม้ว่าปัจจุบัน เสื้อหม้อหอม จะยังเป็นสินค้า
ขึ้นชื่อของจังหวัดแพร่ แต่ความจริงก็คือส่วนใหญ่ย้อม
ด้วยสีสังเคราะห์ที่มีราคาถูกกว่า นั่นทำให้การย้อมหม้อ
ธรรมชาติค่อยๆ หายไป เช่นเดียวกับต้นหม้อที่แม้แต่
คนในพื้นที่ก็แทบไม่รู้จัก

'ต้นหม้อ' ที่มาแห่งสีสัน

ในแวดวงแฟชั่น Indigo คือสีน้ำเงินครามจาก
ต้นพืชที่ได้รับการยอมรับว่าสวย และทรงคุณค่า
ทั่วโลกรู้จักนำพืชที่ให้สีน้ำเงินครามมาใช้กันมากกว่า
6,000 ปี ทั้งในทวีปเอเชีย แอฟริกา ยุโรป เรื่อยไปถึง

ต้นหม้อ

อเมริกา แต่หลังจากที่มีการผลิตสิ่งเครื่องใช้ขึ้นมา
 สืบจากธรรมชาติเหล่านี้ก็เหลือแหล่งผลิตอยู่น้อยมาก ซึ่ง
 ในจำนวนนั้นเหลืออยู่ในประเทศแถบเอเชียเป็นส่วนใหญ่
 รวมถึงประเทศไทย ที่รู้จักกันดีก็คือ 'คราม' และ 'ห้อม'

ที่ผ่านมามีความเข้าใจผิดว่าทั้งสองเป็นพืช
 ชนิดเดียวกัน แต่แท้จริงแล้ว ห้อม เป็นพืชสกุล
 Baphicacanthus วงศ์ ACANTHACEAE ชนิด cusia
 Brem มีชื่อเรียกแตกต่างกันแต่ละท้องถิ่น ลักษณะเป็น
 ไม้พุ่ม ลำต้นตั้งตรงมีกิ่งก้านสาขา ใบเป็นใบเดี่ยวเรียง
 ตรงกันข้ามรูปวงรี ขอบใบหยักเป็นฟันเลื่อยละเอียด
 ดอกออกเป็นช่อ กลีบดอกสีม่วงเชื่อมติดกันเป็นหลอด
 โคนงอเล็กน้อย ต้นห้อมชอบอยู่ในพื้นที่ที่มีความชุ่มชื้น
 ในอดีตพบที่บ้านแม่สัว บ้านนาตอง จังหวัดแพร่ และ
 เป็นที่มาของสีน้ำเงินครามที่ชาวบ้านนำมาย้อมผ้าจนเป็น
 เอกลักษณ์ของเสื้อหม้อห้อม

และแม้จะเป็นที่ยอมรับว่า คุณสมบัติของเสื้อที่ทำ
 จากฝ้ายทอมือย้อมห้อม สวมใส่สบาย ระบายความร้อน
 ได้ดี ปลอดภัยต่อผู้สวมใส่เพราะผลิตจากเส้นใย และ
 สีสธรรมชาติ แต่ในระยะหลังเมื่อสีสังเคราะห์เข้ามาตีตลาด
 หม้อห้อมธรรมชาติซึ่งหมายรวมถึง ต้นห้อม กรรมวิธี
 ย้อมแบบดั้งเดิม ก็ค่อยๆ หายไปด้วย

จากผลการศึกษาเรื่อง "การมีส่วนร่วมของชุมชน

ในการอนุรักษ์ผ้าหม้อห้อม : กรณีศึกษาตำบลทุ่งไฉ้ง
 อำเภอเมือง จังหวัดแพร่" ปริญญาโทของ ภาวินี
 อินทวิวัฒน์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พบว่าการ
 เลียนแบบวัตถุดิบและกรรมวิธีอื่นที่ไม่ใช่แบบดั้งเดิมนี้
 เองที่ทำให้เอกลักษณ์ของหม้อห้อมถูกทำลายไป ส่งผล
 ให้คุณภาพของผ้าหม้อห้อมเปลี่ยนไปจากเดิม หม้อห้อม
 จึงถูกลดสถานะเป็นสินค้าราคาถูกมากกว่ายกระดับให้
 เป็นสิ่งทอพื้นเมืองที่ควรค่าแก่อนุรักษ์

ทั้งนี้ในการรวบรวมความเห็นจากตัวแทนชุมชน
 พบว่าแต่เดิมชาวบ้านสามารถผลิตวัตถุดิบได้เอง ไม่ว่าจะ
 เป็นการปลูกฝ้าย หรือขั้นตอนการทำสีจากต้นห้อม
 แต่ด้วยการขาดความรู้ความเข้าใจ ไม่สามารถพัฒนา
 กระบวนการผลิตให้ได้ผลดี ทำให้ผลผลิตได้น้อยไม่คุ้มทุน
 คุ้มเวลา จึงหันไปใช้เส้นใยสังเคราะห์ สีสังเคราะห์มากขึ้น
 เชื่อมโยงไปถึงกรรมวิธีการผลิตสืบเนื่อง เช่น การ
 บั่นฝ้าย และการเตรียมการย้อมสีจากต้นห้อม ซึ่งเป็น
 กรรมวิธีพื้นบ้านที่กำลังสูญหายไป

"ถึงแม้ว่ากระบวนการผลิตผ้าหม้อห้อมจะมีความ
 ซับซ้อน ใช้ระยะเวลาในการผลิตค่อนข้างนาน ไม่ว่าจะ
 จะเป็นการหมักสีย้อม การเตรียมน้ำต่างหรือน้ำย้อม การ
 เตรียมผ้าก่อนการย้อมสี การเตรียมสีย้อม การย้อม
 แบบดั้งเดิม การลงเบ้ง การรีดผ้าหม้อห้อม เป็นต้น ทุก

ขั้นตอนล้วนแต่มีกรรมวิธีและเทคนิคเฉพาะตัว หากใครไม่มีความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่สั่งสมมานานพอก็ใช้ว่าจะผลิตออกมาให้มีคุณภาพและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวได้ ดังนั้นชุมชนควรมีความภูมิใจในความแตกต่างตรงนี้ที่ไม่พบในชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ และควรสืบทอดกรรมวิธีเหล่านี้ให้คงอยู่ต่อไป” ผู้นำชุมชนรายหนึ่งให้ความเห็นไว้ในงานวิจัย ขณะที่อีกคนมองว่านอกจากชาวบ้านจะต้องเห็นความสำคัญแล้ว ภาครัฐถือเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยอนุรักษ์ผ้าพื้นเมืองนี้

“ผ้าหม้อห้อมถือได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและเป็นภูมิปัญญาของชาติเลยก็ว่าได้ ไม่มีที่ใดโดดเด่นเท่าชุมชนตำบลทุ่งโฮ้ง เพราะฉะนั้นรัฐควรกำหนดเป็นวาระแห่งชาติหรือนโยบายเฉพาะกิจ เพื่อให้การส่งเสริมเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อย่างเป็นทางการมากขึ้น”

สืบสานภูมิปัญญา ‘ผ้าเมือง’

ในวิกฤติย่อมมีโอกาส ขณะที่การย้อมหม้อมแบบดั้งเดิมเริ่มมาถึงทางตัน เริ่มมีผู้ประกอบการบางรายที่เห็นความสำคัญของการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างสรรค์งานหัตถกรรมพื้นบ้านให้มีคุณภาพและได้รับการยอมรับในวงกว้าง

หนึ่งในนั้นคือ **จุฑารัตน์ พยัคเลิศ** เจ้าของร้านผ้าธรรมชาติ ตำบลทุ่งโฮ้ง จังหวัดแพร่ เธอเล่าว่าเมื่อหลายปีก่อนตั้งใจจะกลับมกลองหลักที่บ้านเกิด จึงพยายามหาทางที่ชอบ ซึ่งในที่สุดก็เลือกทำผลิตภัณฑ์ผ้าจากธรรมชาติ โดยเฉพาะการย้อมหม้อม ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของเมืองแพร่

“เราเริ่มจากไม่มีอะไรเลย ไปหาต้นหม้อมาปลูก แล้วขยายพันธุ์ นำไปให้ชาวบ้านปลูก ทั้งๆ ที่เมื่อก่อนหม้อมเป็นยาสมุนไพรในการดูพิษ คนเป็นมาเลเรียก็จะนำหม้อมพอกทำ จากนั้นเอาทำแช่น้ำ แล้วใช้เข็มจิ้มให้เลือดเสียออก คนลาวจะมีผ้าย้อมหม้อมสีเข้มๆ ตัดบ้านไว้ทุกหลัง ถ้าลูกไม่สบายจะเอาผ้าหม้อมมาเช็ดตัวแล้ววางบนศรีษะเด็ก ใช้จะลดเร็วมาก”

แม้จะมีสรรพคุณมากมาย แต่จุฑารัตน์ว่า...กว่าจะชักชวนให้ชาวบ้านปลูกได้สำเร็จก็ต้องอธิบายกันยาว

ครั้งพอมมาถึงขั้นตอนของการนำต้นหม้อมมาย้อมผ้า กลับเจออุปสรรคอีกอย่างนั่นคือในเมืองแพร่แทบจะหาคนที่ใช้วิธีการย้อมแบบดั้งเดิมไม่ได้ เธอต้องศึกษาหาความรู้ หาผู้รู้ ลองผิดลองถูก จนได้สูตรการย้อมที่ลงตัว

เมื่ออุปกรณ์พร้อม งานยากลำดับถัดไปก็คือการย้อมผ้าในหม้อหมักหม้อม ซึ่งต้องค่อยๆ เกลี่ยเพื่อให้สีของหม้อมติดลงบนผ้าอย่างสม่ำเสมอ จากนั้นจึงขยำผ้าในหม้อหมักให้ทั่ว ก่อนยกผ้าขึ้นเพื่อบีบน้ำออก เริ่มแรกสีที่เห็นบนผ้าจะมีสีออกเขียว แต่เมื่อผ้าสัมผัสอากาศไประยะหนึ่งจะเปลี่ยนเป็นสีฟ้าครามกว่าจะได้ผ้าฝ้ายสีน้ำเงินเข้มตามที่ต้องการนั้น ต้องผ่านขั้นตอนการจุ่มหม้อมหมักเช่นนี้ไม่ต่ำกว่า 10 รอบเลยทีเดียว

ถึงวันนี้แม้ว่าจะได้ผ้าฝ้ายธรรมชาติย้อมหม้อมตามที่ต้องการแล้ว แต่ในมุมมองของผู้ประกอบการ การที่ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านจะยืนอยู่ในตลาดได้อย่างมั่นคง

ต้องตอบโจทย์ของผู้บริโภคในปัจจุบันที่เห็นเรื่องความเป็นธรรมชาติ สุขภาพ และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งจุดต่อของผ้าฝ้ายย้อมหม้อมไม่ใช่แค่ใช้ระยะเวลาหมักย้อมที่นานเท่านั้น แต่สีธรรมชาติยังซีดจางได้ง่าย เมื่อเก็บไว้นานวันอาจเกิดเชื้อราบนผ้า หรือถูกสัตว์จำพวกปลวก และแมลงกัดทำลาย

จุฑารัตน์ ผู้ประกอบการที่นำผ้าหม้อมหม้อมไปออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์หลากหลายชนิด บอกว่า “ผ้าฝ้ายที่นำไปใช้ทำเฟอร์นิเจอร์สีจะซีดเร็วมาก อีกจุดที่เป็นปัญหาคือ

ผ้าฝ้ายเป็นผ้าที่ซึมน้ำได้ง่าย อมฝุ่นมาก ทำให้สกปรกได้ง่าย ถ้าเป็นเฟอร์นิเจอร์ก็จะทำความสะอาดยาก”

ดังนั้นหากจะอนุรักษ์ผ้าพื้นเมืองเหล่านี้ไว้ ต้องแก้ข้อบกพร่องเหล่านี้ให้ได้ ไม่เช่นนั้นผ้าย้อมหม้อมก็จะกลายเป็นแค่ของเก่าเล่าความหลัง เพราะคนใช้ไม่นิยมคนผลิตก็อยู่ไม่ได้

หม้อมห้อมเคลือบ ‘นาโน’

ข้อจำกัดเรื่องการดูแลรักษาแม้จะเป็นโจทย์ใหญ่ของผ้าทอพื้นเมือง แต่ไม่ใช่โจทย์ยากสำหรับนักวิทยาศาสตร์ เนื่องจากศูนย์นาโนเทคโนโลยีแห่งชาติ (นาโนเทค) สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ได้มีการศึกษาวิจัยสูตรนำยานาโนสำหรับเคลือบผ้าทอให้มีคุณสมบัติต่างๆ อาทิ ผิวสัมผัสนุ่มลื่นไม่ยับง่าย มีกลิ่นหอม สะท้อนยูวีช่วยลดสีซีดจางผ้าเช็ดเบคที่เรียกที่เป็นต้นเหตุของการเกิดกลิ่น และสะท้อนน้ำทำให้เปื้อนยากขึ้น

ดร.วรล อินทะสันตา หัวหน้าห้องปฏิบัติการสิ่งทอนาโน ศูนย์นาโนเทค กล่าวว่า ผ้าไทย และผ้าพื้นเมือง มีความหลากหลายทางกายภาพ โครงสร้างและดีไซน์มาก ดังนั้นการเคลือบสิ่งทอแต่ละชิ้น ถือว่าเป็นกรณีศึกษาวิจัยและเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้ประกอบการสิ่งทอที่มีความเชี่ยวชาญในการทอและการออกแบบ ซึ่งโดยภาพรวมแล้วสิ่งทอนาโนกับ

ผ้าไทยเป็นการรวมตัวกันของวิทยาศาสตร์ และงานศิลปะพื้นบ้านอย่างลงตัว

“ผ้าไทยและผ้าพื้นเมือง ข้อดีคือการบำรุงรักษา ดังนั้นคุณสมบัตินาโนเทคโนโลยีที่เหมาะสมอย่างแรกคือกันสะท้อนน้ำเพื่อให้เปื้อนยาก การเพิ่มคุณสมบัติฆ่าเชื้อแบคทีเรีย 99.99 เปอร์เซ็นต์ เนื่องจากประเทศไทยเป็นเมืองร้อนทำให้เกิดแบคทีเรียง่าย และคุณสมบัติสุดท้ายที่เหมาะสมกับผ้าไทยคือการป้องกันยูวี เนื่องจากผ้าทอมีทั้งย้อมธรรมชาติ และเคมีทำให้สีซีดเร็วมาก ส่วนคุณสมบัติกลิ่นหอมนั้นเป็นฟังก์ชันเสริมที่เพิ่มเข้ามาทำให้กลิ่นหอมนาน”

ถึงตอนนี้เมื่อผ้าฝ้ายทอมือย้อมหอมได้รับการเคลือบนาโน คุณค่าของหัตถกรรมพื้นบ้านก็เพิ่มมูลค่าขึ้นอีกหลายเท่า และไม่ยากเลยที่จะก้าวไปสู่ตลาดในระดับนานาชาติ

“ในฐานะทำผ้าฝ้ายทอธรรมชาติมานาน คิดว่าเทคโนโลยีมันดีหมด ถ้าเราใช้มันถูกทาง เราจะรู้ว่าต้องการทำอะไรจากสินค้านี้ ถ้าเราเอานาโนไปประยุกต์ให้ถูกทางกับผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมมันก็จะดีและเพิ่มมูลค่าอย่างเช่นเมื่อก่อน ถ้าเราทำผ้ากันเปื้อนให้ญี่ปุ่น เขาจะบอกว่าโอ๊ย! ไม่อยากได้ผ้าคอตตอนหรอก เวลาอะไรกระเด็นมันซับทุกอย่างเลย ตอนนี้เทคโนโลยีนาโนสะท้อนน้ำที่เราจะเพิ่มเข้ามาในผลิตภัณฑ์เราก็มีคำตอบให้ลูกค้าแล้วว่าอย่างไรมันถึงจะไม่ซับ” จุฑารัตน์ กล่าวอย่างมีความหวัง

สำหรับต้นทุนการเคลือบสิ่งทอนาโนนั้นถือว่าอยู่ในจุดที่คุ้มค่า และแม้ว่าจะยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับเรื่องความปลอดภัยต่อสุขภาพ **ศิริศักดิ์ เทพาคำ** รองผู้อำนวยการศูนย์นาโนเทคโนโลยีให้ความมั่นใจว่า

“ผลิตภัณฑ์ด้านนาโนเทคโนโลยีที่ทำออกมาในท้องตลาดนั้นมีการตรวจวัดความปลอดภัยจากห้องปฏิบัติการความปลอดภัยทางนาโนเทคโนโลยี ของศูนย์นาโนเทคโนโลยี ซึ่งทำการทดสอบมาอย่างต่อเนื่องยาวนานว่าอนุภาคนาโนเทคโนโลยีที่เคลือบอยู่บนเส้นใยสิ่งทอจะมีผลต่อการระคายเคือง หรือจะเข้าไปอยู่ในร่างกายมนุษย์หรือไม่ หรือแม้แต่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ซึ่งที่ผ่านมาไม่พบว่าผลกระทบต่อผู้ใช้แต่อย่างใด”

ทุกวันนี้ผ้าฝ้ายทอมือย้อมหอมแห่งเมืองแพร่จึงไม่เพียงสานต่อภูมิปัญญาของคนรุ่นก่อน แต่ยังได้รับการพัฒนาให้มีคุณสมบัติโดดเด่นด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ก่อนจะนำไปออกแบบตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าฝ้ายดีไซน์ทันสมัย แดกไลน์ไปเป็นปลอกหมอน จานรองแก้ว ผ้ารองจานบนโต๊ะอาหาร ผ้ากันเปื้อน ที่ถูกใจทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

นับเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการอนุรักษ์ที่ไม่จำเป็นต้องขึ้นห้าง แต่ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน และยังสามารถสร้างความหวังให้กับผู้ประกอบการที่จะนำแบรนด์บ้านๆ สู่วะทีโลก